

При все че той изпъшка отново и се обърна на другата страна, тя знаеше, че много скоро ще скочи от леглото. Вълнуваше го мисълта за пътуването.

Докато се занимаваше със закуската, той се появи по панталони и потник, подуши вкусните палачинки и седна на масата. Каза му, че трябва първо да се измие, но преди това ще е добре да иде до тоалетната, защото имаха малко вода и нямаше да му стигне за две измивания. Не се съмняваше, че бяха запазили здравето си през последните три години, макар и да живееха сред такава мръсотия, именно защото бяха поддържали личната си хигиена. Като мърмореше, че не му се ходи още, той навлече сакото си над потника и шумно отвори вратата.

Докато седяха и ядяха палачинките, той я попита отново какво според нея ще е онова място, където отиват. Тя можеше да му поднесе само остатъци от уроците на детството си – горички от благоуханни портокалови дървета, ливански кедри... Исус, вървящ по езерото... „Аз съм роза Саронова...“* Географията и Светото писание се объркваха в съзнанието ѝ и ѝ бе трудно да нарисува убедителна картина. Чувстваше се безнадеждно невежа. Открай време бе скарана с географията. Започваше да се развиделява и тя отправи поглед навън към потискащия двор с вечните му камари от смет и към задните входи на съседните блокове.

– Ще бъде рай в сравнение с това, Коля – каза тя. – Ще видиш. Ще бъдем много щастливи там.

Но Коля не изглеждаше никак убеден. Беше много разстроен, защото двамата му най-добри приятели, Щура и Бобик, не бяха евреи и не можеха да дойдат с тях. А тя знаеше също, че той ужасно се тревожи, че баща му няма да може да ги намери.

– Не се тревожи – каза тя. – Ще ни намери. Ще има списъци на хората, които са емигрирали. Когато се върне в Киев, той ще разбере къде точно сме и ще дойде направо при нас.

Тя се опита да направи гласа и изражението си убедителни и бегло докосна разпятието на шията си. Никога не можеше да намери подходящ момент, за да му каже, че баща му няма да се върне. Щеше да му го каже, когато се настаняха някъде на безопасно място, надалеч, където можеха да започнат нов живот.

След като закусиха, тя изми съдините с последната останала вода, избърса ги и ги прибра в изпочукания куфар. Макар че в стремежа си да оцелеят бяха продали или заложили повечето си вещи, трудно можеха да наблъскат всичко, което притежаваха, в един куфар. Коля трябваше да седне върху него, за да щракнат ключалките. После тя завърза куфара с връв, за да не се разтвори по пътя. За щастие той бе в състояние да издържи доста блъскане. Струваше скъпо навремето: нали го бе купила с част от парите, които баща ѝ даде за седемнадесетия ѝ рожден ден. Мислено се върна към заминаването си от Одеса преди повече от тридесет години и ѝ прилоша – точно както и тогава. В гърдите си усещаше едновременно празнота и оловна тежест.

Освен куфара имаха и увит в хартия пакет, също завързан с връв. Той съдържаше шише вода, лук и картофи. Коля бе откраднал тези продукти преди няколко дни по време на всеобщ грабеж. От страх за него тя се поболя, но накрая реши да ги запази. Надали щеше да е лесно да се докаже, че са били откраднати някакви зеленчуци, а би било почти пак толкова опасно да ги върнат обратно. Тя повери пакета на Коля и му каза да го държи здраво и да внимава да не го изтърве.

После облякоха палтата си и застанаха един срещу друг в несигурност. Знаеше, че не бива да показва колко е уплашена.

– Сбогувай се с хлебарките – пошегува се тя.

Изглеждаше, че Коля всеки момент ще се разплаче, и тя разбра, че той бе все още само дете, макар и да се правеше на възрастен. Прегърна го и каза, че всичко ще е наред и че се радва, че той ще е там, за да се грижи за нея.

Като оставиха багажа си в малкия коридор, те се изкачиха по стълбите, за да видят дали Шчаденкови са готови. Но Люба и децата търчаха наоколо още съвсем неоправени. Заради трите си деца и старата си свекърва, за която трябваше непрекъснато да се грижи, Люба изглеждаше преуморена дори още преди започването на дългия ден. По пода бяха разхвърляни дрехи и тя се мъчеше да облече най-малкото си дете Надя. Както винаги, Павел и Олга не си мърдаха пръста да ѝ помогнат, старата мърмореше в ъгъла и – на всичко отгоре – Надя се разрева, защото току-що бе разбрала, че ще трябва да заминат без котката Васка. Майка ѝ се стараеше да я убеди, че на Васка няма да ѝ е зле и че ще се прехранва хубаво от остатъците в задните дворове. Но Надя беше неутешима.

– Мога ли да помогна с нещо? – запита Лиза, но Люба поклати отрицателно глава.

Най-добре било те двамата да тръгнат веднага и да запазят някое празно купе; тя и нейните хора щели да дойдат по-късно. Не ѝ стигал умът как да закара свекърва си до гарата, но все някак си щели да се справят. В края на краищата не им било за пръв път.

Лиза зърна обущарските сечива, които лежаха в едно сандъче. Тя погледна Люба въпросително, а приятелката ѝ се изчерви и сведе очи. Лиза знаеше, че няма смисъл да казва нищо – Люба щеше да вземе сечивата на мъжа си, при все че шансът Ваня да намери семейството си отново, дори и да го пуснеха някой ден, беше един на един милион. Лиза изпита и чувство на вина, защото не бе останало нищо от Виктор. Бяха продали всичко, за да си купят храна. Обаче на нея ѝ бяха върнали колетите и писмата, което означаваше почти сигурната му смърт, докато мъжът на приятелката ѝ – доколкото на нея ѝ бе известно – беше все още жив някъде. Бяха го арестували и осъдили, защото се бе оплакал пред един клиент от лошокачествените материали, с които трябваше да работи.

Усещаше се раздвижване и в съседните блокове.

– Най-добре е да тръгнете – каза Люба. – Може пък да ви провърви и да няма още много народ.

Коля нетърпеливо се запромъква към вратата, ала Лиза все още се колебаеше. И все пак най-добре изглеждаше да отидат рано и да заемат места. Двете побелели жени се прегърнаха и Люба пророни няколко сълзи. Тя беше много емоционална. Докато Люба си бършеше очите, Коля измъкна от джоба си старото тесте карти, за да покаже на Павел, че не го е забравил. После майка му го последва надолу по стълбите, те взеха куфара и пакета и излязоха на тясната уличка, която водеше към главната улица. Сутринта бе настъпила, но все още тъмнееше.

Изумиха се, когато излязоха на улицата. Цял Подол беше в движение. Вместо да се придвижат бързо, те трябваше да си проправят път в една огромна, трудноподвижна опашка, широка колкото цялата улица. Приличаше на грамадната тълпа, напредваща бавно към киевския футболен стадион, в която Лиза веднъж се бе озовала. Но онази маса се състоеше от мъже и техните ръце

бяха свободни. А тази тук пъплеше бавно нагоре по Глубочица и – така да се каже – бе помъкнала на гръб къщите си: стари шперплатови куфари, плетени кошници, дърводелски сандъци... И понеже физически здравите мъже се бяха оттеглили с армията, тук имаше инвалиди, сакати, както и жени с плачещи деца. Старците и прикованите на легло болни бяха понесли леглата си и вървяха пешком. Някои от стариците бяха нанизали плетеници лук около вратовете си като огромни огърлици. Пред Лиза и сина ѝ здравеняк юноша носеше на гръб много стара бабичка. Няколко семейства, изглежда, се бяха обединили и бяха наели кон и каруца за старците и багажа си. В Подол живееха най-големите бедняци, но даже и те притежаваха повече, отколкото можеше да се носи на ръце. Отпред се беше струпал толкова много народ. Лиза разбра, че ще има късмет, ако намери места във влака за тях двамата. И дума не можеше да става за цяло купе за Люба и челядта ѝ.

* „Песен на песните“ 2; 1. – Бел. прев.